

7. Стенограмма объединённого заседания лаборатории Академии педагогических наук по изучению наследия А. С. Макаренко. – Відділ рукописів Російської державної бібліотеки – Ф.447.13.3. – 49 л.

8. Годовые отчёты о деятельности подотдела социального воспитания губоно и подведомственных ему учреждений за 1922-23 гг. – Державний архів Харківської області – ф.820. – оп.1. – спр.259. – 54а.

9. Детство в СССР. – Державний архів Харківської області – ф. 4511. – оп.1, спр.17. – 12 а.

10. Переписка и списки детских домов, детских садов и детских колоний, 1923 г. – Державний архів Харківської області – ф.820. – оп.1. – спр.753. – 532 а.

11. Особистий архів Ф. Н. Муратова. Спогади вихованців А. Макаренка. – Музей А. С. Макаренка в Куряжі – 1 а.

12. Слово о Куряжской ВТК. – Музей А. С. Макаренка в Куряжі – 52 л.

Ірина Павленко

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПОГЛЯДІВ А.С. МАКАРЕНКА НА ПРАКТИКУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасна молодь вступає в епоху не лише бурхливого розвитку науки та техніки, але й негативних наслідків науково-технічної революції і демографічного вибуху. Людству потрібна нова філософія життя, висока екологічна культура і свідомість. Сьогодні в усіх розвинених країнах світу екологічна культура стає невід'ємною частиною функціональної грамотності населення.

Стає очевидною необхідність виховання покоління високоморальних і освічених людей, здатних вирішувати складні проблеми взаємодії людини і навколишнього середовища. Необхідно виховувати екологічну культуру підрастаючого покоління. Розв'язання екологічної кризи лежить не тільки в області господарсько-економічної діяльності людей, але і у сфері морального вдосконалення людини, її культури взаємостосунків з природою і іншими людьми. Розробка новітніх виховних моделей і систем неможлива без ґрунтового аналізу, творчого урахування і використання гуманістичного історико-педагогічного досвіду.

Ідеї, які висував Антон Семенович Макаренко, не втрачають своєї актуальності і в наш час, час підвищеної уваги до особистості. Педагогічна позиція А.С. Макаренка базується на самовихованні людини як домінанті в формуванні її поглядів та життєвої орієнтації. Виховання розуміється як процес засвоєння індивідом тих соціальних принципів, які складають ціннісну основу суспільства.

Мета статті - розглянути особливості впливу гуманістичної спадщини А.С. Макаренка на сучасну практику екологічного виховання та формування екологічної культури учнівської молоді.

На сьогодні економічні перетворення призвели до того, що значна частина сучасної молоді страждає песимізмом, прагненням жити тільки сьогоднішнім, аг-

ресивністю, лицемірством, споживчими орієнтаціями, «нездоровим» прагматизмом, а звідси й негативне ставлення у більшості учнів до виховання та навчання. Але необхідно враховувати, що дитина, яка прийшла до школи, вже є особистістю, і в процесі навчання проходить її подальший розвиток. Тому А.С. Макаренко у своїх працях наголошує на важливості мудрого педагогічного впливу на душу та розум кожного учня. В результаті своєї практики Макаренко приходив до висновку, що визначає всю його виховну роботу: «не може бути виховання, якщо не зроблена центральна установка про цінність людини» [6, с. 249]. При цьому він підкреслював, що проблема особистості може бути дозволена, якщо в кожній людині бачити особистість. «Головне нове відношення до людини, нова позиція людини в колективі, нова турбота про неї і нова увага [7, с. 23]. Макаренко, розуміючи складність кожної людини, писав, що загальні й індивідуальні якості особистості утворюють заплутані вузли. Ця складність породжує два типи помилок у вихованні: перша полягає в прагненні обстригти всіх одним номером, втиснути людину в стандартний шаблон, а друга – пасивне потакання кожному індивідууму [6, с. 170]. А.С. Макаренко вважав, що цілі виховання повинні визначатися як суспільними, так і особистими потребами.

Важливою стороною уявлень А.С. Макаренка про людину є його впевненість у тому, що в кожному закладено прагнення до краси. Саме естетичні чинники вчений вважав надзвичайно важливими у вихованні, на його думку, тільки краса зможе людину зробити добріше. Красу Антон Семенович розглядав як основний засіб розвитку почуттів вихованців, тонкощі їх емоційної сфери. А.С. Макаренко надавав велике значення роботі у сфері «відчуттів» особистості, її «самопочуття», «емоції». Це спеціальна турбота про «світовідчуття», життєвий тонус людини, формування її духовного світу.

Духовність – це здатність людини творити, конструювати цінності та сенси життя, а ми сьогодні гостро потребуємо системи цінностей, яка здатна виразити життєві прагнення особистості. В наш час більшість учених визначають ціннісні орієнтації як основний структурний компонент особистості, який зумовлює особливості та характер її ставлень до оточуючої дійсності.

В процесі екологічного виховання формується певна система екологічних цінностей, яка визначає бережне ставлення особистості до природи. Ставлення визначає характер переживань особистості, особливості сприйняття дійсності, характер поведінкових реакцій на зовнішні впливи. Найбільш сприятливим для екологічного виховання людини вважається шкільний період, коли інтенсивний розвиток особистості, підготовка її до самостійної життєдіяльності здійснюється у поєднанні з оволодінням нею екологічною етикою, опануванням певних знань, умінь і навичок, осмисленням цілісності природничого світу, переживанням краси й різноманітності природи. Сучасне екологічне виховання та навчання орієнтоване на створення системи безперервної екологічної освіти, суть якої полягає в його основних цілях: розвиток екологічної свідомості і мислення, екологічної культури особистості та суспільства, відповідального відношення кожної людини до природи.

Проблема формування екологічної культури учнівської молоді ускладнюється тим, що немає єдиної наукової думки з приводу самого визначення поняття «екологічна культура». Так, екологічна культура, на думку О.Вербицького, ви-

ступає як «сукупність досвіду взаємодії людей з природою, котра забезпечує виживання та розвиток людини, яка виявляється у вигляді теоретичних знань та способів практичних дій у природі й суспільстві, моральних норм, цінностей та культурних традицій» [3, с. 33]. Вчені О.Захлебний, І.Суравегіна під екологічною культурою розуміють відповідне ставлення людини до власних природних даних (власного організму), до природи (загальній передумові матеріальної праці, природного середовища життєдіяльності людей), до діяльності, яка пов'язана з вивченням та охороною довкілля. М.Тарасенко вважає, що «екологічна культура включає визначений «зріз» суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та моральну оцінку ставлення людини до навколишнього середовища» [8, с. 232]. На думку С.Бородавкіна, розвиваючи екологічну культуру, доцільно враховувати як існуючі норми поведінки, так і спиратися на внутрішній контроль самої особистості: відповідальність, сумління, обов'язок та ін. [1]. Вчений А.Букін в екологічну культуру особистості включає: оволодіння людиною науковими знаннями, засвоєння норм поведінки, розвиток морально-естетичних почуттів у спілкуванні з природою, охорону довкілля [2]. Аналогічні компоненти екологічної культури виділяє Б.Ліхачов, який включає в екологічну культуру відповідні знання, глибоку зацікавленість у природоохоронній діяльності, грамотне її здійснення, багатство морально-естетичних почуттів та переживань, які породжуються від спілкування з природою. Екологічна культура, на думку І.Зверева, передбачає наявність у людини твердих знань, переконань, готовність до діяльності, а також її практичні дії, які погоджені з вимогами дбайливого ставлення до природи [5]. Н.Гнілуша складниками екологічної культури вважає екологічну свідомість, екологічні переконання, екологічний світогляд, готовність до екологічної діяльності, відповідне ставлення до навколишнього середовища [4].

Таким чином, у широкому розумінні екологічна культура позначає невід'ємну частину світової культури, яка заснована на позитивному соціально-екологічному досвіді відношень «людина – природа», котра відділилась у результаті загострення екологічних обставин; у вузькому ж аспекті слід розглядати екологічну культуру особистості, яка включає такі складові:

- оволодіння необхідною науково-екологічною базою знань культури;
- засвоєння відповідних норм поведінки;
- розвиток морально-естетичних почуттів;
- участь у природоохоронній діяльності.

Виходячи з вищесказаного, ми під екологічною культурою розуміємо інтегративну якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності й визначає екологічно-моральні вчинки, які спрямовані на збереження життя в усіх його проявах та на створення краси природного середовища. При цьому екологічна культура особистості характеризується не тільки оволодінням технічними, науково-економічними знаннями, вміннями, навичками, а й естетичним ставленням до природи, розвитком емоційно-чуттєвої сфери людини, вихованням її естетичних потреб та інтересів, проявом творчої діяльності.

Дослідження особливостей формування екологічної культури дозволило нам визначити ряд принципів, які дозволяють послідовно, цілеспрямовано планувати роботу по формуванню екологічної культури учнівської молоді. Це такі

принципи як: екологізація навчально-виховного процесу (екологія природи, екологія людини, екологія культури), естетизація, опора на образ рідної природи як компонент образу світу, опора на творчу діяльність учнів у процесі формування їхньої екологічної культури, цілісний підхід до формування екологічної культури учнів, природовідповідність, культуровідповідність, гуманістичний принцип (гуманне ставлення до природи та до людей).

Визначаючи принципи формування екологічної культури, ми спиралися на загальнодидактичні принципи, а принципи природовідповідності та культуровідповідності, давно відомі в науці, розглядалися нами з позиції формування екологічної культури особистості сучасного учня.

Сучасна екологічна освіта молоді шляхом підвищення екологічної культури повинна:

- бути тривалим процесом, тобто починатися в дошкільному віці і продовжуватися на всіх стадіях освіти;
- бути міждисциплінарною за своєю суттю, включати спеціальний екологічний зміст у кожен навчальний предмет;
- вивчати головні проблеми довкілля з урахуванням місцевих, національних, регіональних і міжнародних точок зору, щоб отримати знання про умови навколишнього середовища в інших географічних регіонах;
- надати можливість молоді застосовувати свої знання і досвід у плануванні, прийнятті рішень і визначенні негативних наслідків впливу на природу;
- допомагати учням визначити ознаки виникнення проблем навколишнього середовища;
- розглядати навколишнє середовище в усій його повноті.

На основі цих особливостей екологічної освіти визначена її головна мета. Це, передусім, дати можливість молоді зрозуміти складний характер навколишнього середовища, яке є результатом взаємодії його біологічних, фізичних, соціальних, економічних і культурних чинників, сприяти усвідомленню важливості навколишнього середовища для економічного, соціального і культурного розвитку.

Список використаної літератури

1. Бородавкин С.В. Этика и экологическое воспитание / Бородавкин С.В. – Л.: Ленингр. орг. о-ва “Знание” РСФСР, 1988. - 15 с.
2. Букин А.П. В дружбе с людьми и природой: Кн. для учителя / Букин А. П. - М.: Просвещение, 1991. – 156 с.
3. Вербицкий А.А. Основы концепции развития непрерывного экологического образования / А.А. Вербицкий // Педагогика. – 1997. - № 6. – С. 31 - 36.
4. Гнілуша Н. Екологічна освіта – складова культури майбутнього вчителя / Н. Гнілуша // Рідна школа. – 1999. - № 7-8. – С. 40 - 42.
5. Зверев И. Д., Суравегина И. Т. Экологическое образование школьников / Зверев И. Д., Суравегина И. Т. – М.: Педагогика, 1983. - 160 с.
6. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. / Макаренко А.С. - Т. 1. - М.: Педагогика, 1983. – 366 с.
7. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. / Макаренко А.С. - Т. 4. - М.: Педагогика, 1984. – 398 с.
8. Тарасенко Н.Ф. Природа, технология, культура: философско-мировоззренческий анализ / Тарасенко Н.Ф. – К.: Наук. думка, 1985. – 256 с.